

Trajna zapuščina Josipine Turnograjske

Odločitev za pisanje izključno v slovenščini je bila tedaj dejanje kulturnega in političnega poguma

Meta Černoga

V idiličnem okolju gradu Turn pri Preddvoru, obdanem z mogočnimi gorami in šumečo Bistrico, je v prvi polovici 19. stoletja zasijala zvezda **Josipina Urbančič**, kasneje poročena Toman, ki si je nadelala ime Turnograjska (1833–1854). V zgodovino se je zapisala kot prva slovenska pesnica, pisateljica in skladateljica – trojni naziv, ki prča o njeni izjemni nadarjenosti in pionirskem duhu v času, ko je bil svet literature in umetnosti na Slovenskem pretežno moška domena. Čeprav je njeno življenje kruto prekinila bolezen pri komaj dvajsetih letih, njena zapuščina še danes odmeva, tudi po zaslugi neutrudnih prizadevanj trojne doktorice znano Mire Delavec Touhami in Kulturnega društva Josipine Turnograjske.

Življenje med grajskimi zidovi in naravo

Rojena 9. julija 1833 kot Josipina Konstanca Ana Urbančič v premožni družini na gradu Turn je Josipina z osmimi leti izgubila očeta Janeza. Vendar ji je mati Jožefina (rojena Terpinč) omogočila izjemno izobrazbo s pomočjo zasebnih učiteljev. Učila se je matematike, zgodovine, zemljepisa, imela je verouk, poučevali so jo tudi klasične in sodobne jezike: latinščino, italijanščino, francoščino, grščino in več slovanskih jezikov, vključno z ruščino. Ključno vlogo pri njenem narodnem prebujenju je imel kaplan Lovro Pintar, ki ji je privzgojil ljubezen do slovenskega jezika, medtem ko jo je Alojz Globočnik navdušil za glasbo, zlasti klavir in kompozicijo.

A Josipina ni bila le studiozna gospodična. Kot je na sobotnem Festivalu

Josipina Urbančič, vir Dom in svet 1899

zelišč v Arboretumu Volčji Potok poudarila ddr. **Mira Delavec Touhami**, ni bila tipična meščanska gospa, ki bi bila zaprta v salon. Njeno življenje je bilo tesno prepleteno z naravo, ki je obdajala njen dom. »Živela je na gradu, okrog katerega je bilo polno raznovrstnega rastlinja, tudi zelišč.« Imela je svoj vrtiček, ki ga je naša sogovornica pred kratkim ob gradu celo obudila v obliki rožno-zeliščnega vrtička. Zelišča so bila del vsakdana, del ljudskega zdravilstva. »V bogati pisemski korespondenci med njo in njenim zaročencem Lovrom Tomanom lahko najdemo zapise o tem, kako, s čim in na kakšen način so vča-

sih zdravili bolezni,« razkriva ddr. Delavčeva. Uporabljali so med drugim pelin, islandski lišaj (»bohinjski mah«), koprive, lipo, trobentice itd. Povezanost z naravo pa ni bila le praktična. Josipina in Lovro Toman sta si v pisemih pogosto pošiljala posušena zelišča: od jetrnika in tavžentroje do vinske rutice, pljučnika, lipovih listov itd. »Kamorkoli sta šla skupaj, sta šopek rožic, ki so bile v bistvu zelišča, tudi nabrala,« dodaja ddr. Delavčeva. Te rastline so danes dragocen prikaz flore tistega časa, saj nekatere v takšni obliki danes ne rastejo več. Narava je bila tudi vir njenega navdiha; njen pesniški prvenec je bila pesem »Zmeraj krasna je narava«, objavljena leta 1852 v Janežičevi Slovenski bčeli. Rada je hodila na samotne sprehode, saj je menila, da človek v samoti osebnostno dozori. Ko je delala na vrtu, si je nadelala rutko in se klicala Pinka.

Ljubezen, ustvarjanje in narodna zavest

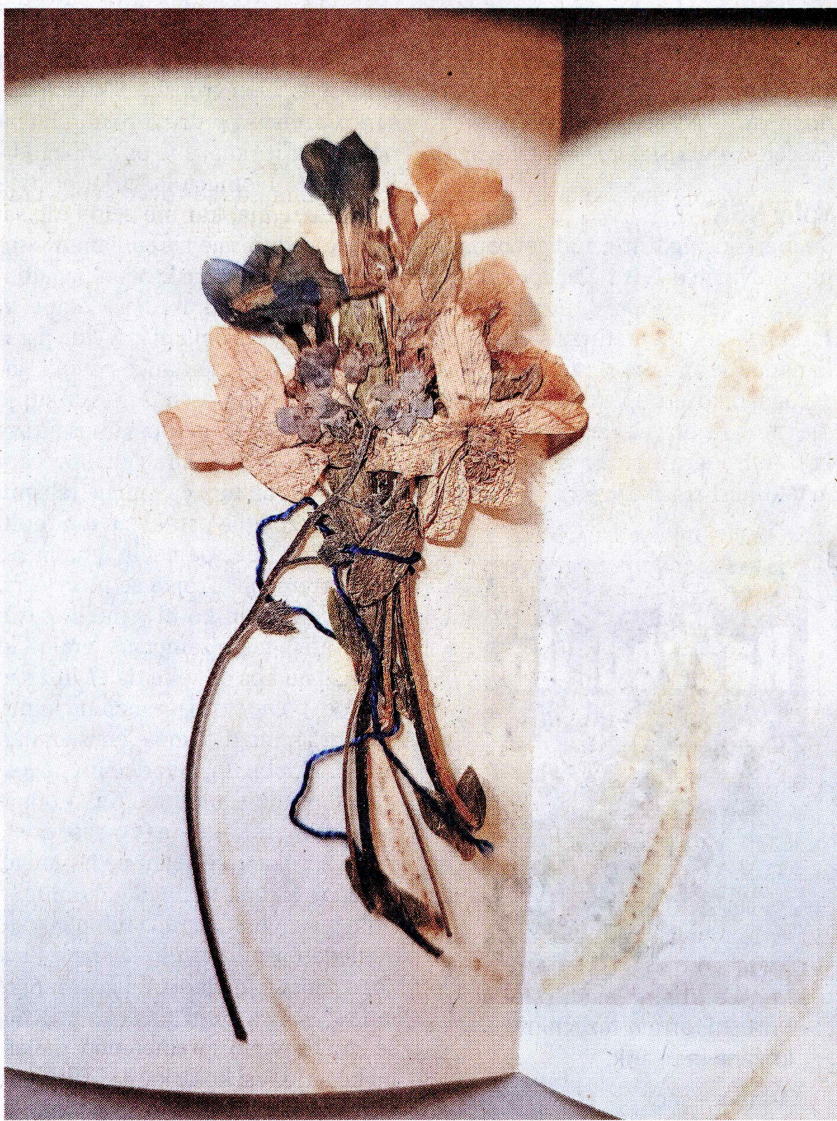
Leta 1850 je v njeno življenje vstopil Lovro Toman (1827–1870), takrat študent prava v Gradcu, kasneje znan pesnik, odvetnik in politik, ki je leta 1848 prvi v Ljubljani izobesil slovensko zastavo in ki je postal prvi predsednik Slovenske matice. Med njima je vzplamtela ljubezen, dokumentirana v izjemno obsežni korespondenci – več kot 1000 pisem, številna dolga več kot 20 strani, ki so neprecenljiv vir spoznavanja ne samo njunega ljubezenskega življenja, ampak tudi duha tistega časa (kot so omenjena zelišča), razpravljala pa sta tudi o literaturi, politiki in narodnih vprašanjih. Prav v času dopisovanja, med njim 17. in 20. letom, je Josipina ustvarila večino svojega opusa – okoli 38 pripovednih del, ki jih je imenovala »povestice«. Sprva so bile to krajše zgodbe z moralno noto, kasneje pa se je lotila zahtevnejših zgodovinskih tem, pogosto s poudarkom na slovanski zgodovini in močnih ženskih likih. Poleg proze je pisala tudi pesmi in zložila več klavirskih skladb. Kar je še posebej izjemno in kar poudarja tudi ddr. Delavčeva, je njena neomajna zvestoba slovenskemu jeziku. »Vsa njena dela in pisma so izključno v slovenščini, ničesar ni pisala v nemščini.« To je bilo v času, ko je nemščina veljala za jezik višjih slojev in izobražencev, pogumna in redka odločitev. Celo njen stric, ugledni meščan Fidelis Terpinč, se je moral naučiti osnovne slovenščine, ker mu na njegova pisma v nemščini ni odgovarjala. Njena dela so bila zelo cenjena tudi izven slovenskih meja, na primer v Rusiji, Bolgariji, na Slovenskem – prav zaradi njene zavezanosti slovenskemu jeziku in slovanstvu.

Tragičen konec

Josipina in Lovro sta se poročila 19. septembra 1853 v kapeli gradu Turn, potem ko sta premostila nekaj zapletov glede dote. Preselila sta se v Gradec, kjer je Toman nadaljeval pravno kariero. Josipina je hitro postala priljubljena v tamkajšnjih slovenskih krogih. A njuna sreča ni trajala dolgo. Po komaj letu dni zakona, po težkem porodu mrtvorojenega otroka (že pred tem naj bi imela splav) in zapletih ob tem je 1. junija 1854 umr-

Ddr. Mira Delavec Touhami je gonilna sila Kulturnega društva Josipine Turnograjske. / Foto: Meta Černoga

Josipinine rože v pisemih / Foto: Mira Delavec Touhami, vir NUK, Rokopisna zbirka

la. Stara je bila komaj 20 let. Pokopana je na pokopališču svetega Lenarta v Gradcu, na njenem nagrobniku so vklesane besede: »Kdor dušno živi, ne umrje.«

Čeprav je njeno življenje zgodaj ugasnilo, je Josipina Turnograjska pustila neizbrisen pečat. Njeno delo je pomembno ne le kot pionirski dosežek prve slovenske pisateljice, pesnice in skladateljice, temveč tudi kot odraz narodnega prebujenja in iskanja slovenske kulturne identitete. Njena odločitev za pisanje izključno v slovenščini je bila dejanje kulturnega in političnega poguma. Njeno delo, čeprav je sprva naletelo tudi na nerazumevanje – Janez Trdina naj bi Tomanu napisal: »Ženska naj bode pred pečjo ali pri zibelci – ne pri peresu!« – je kasneje dobilo priznanje.

Ohranjanje spomina

Za to, da spomin nanjo ne bi zbledel, danes skrbi predvsem Kulturno društvo Josipine Turnograjske, ustanovljeno leta 2011 na pobudo ddr. Mire Delavec Touhami. Društvo si prizadeva za ohranjanje njene dediščine na različne načine. Izdajajo njena

Prav v času dopisovanja, med njenim 17. in 20. letom, je Josipina ustvarila večino svojega opusa – okoli 38 pripovednih del, ki jih je imenovala »povestice«.

dela, vključno s prvimi zbranimi deli, da bi bila dostopnejša širši javnosti. Prizadevajo si tudi za njeno umestitev v šolske učne načrte. Organizirajo simpozije, kot bo simpozij o Veroniki Deseniški 5. septembra letos, literarne pohode po njenih poteh pod Storžičem, predavanja in vodene ogledne spominske sobe na gradu Turn. Vsako leto razpisujejo natečaj za najboljše ljubezensko pismo med mladimi, s čimer ohranjajo spomin na njeno znamenito korespondenco s Tomanom. Vzpostavili so blagovno znamko z njenim imenom (ponujajo na primer čaje in čokolade), sodelovali so pri izdaji spominske poštna znamke ob 170. obletnici njene smrti (2024), preko spletne strani javnosti aktivno predstavljajo njeno življenje in delo.

Ob gradu Turn so obudili njen vrt, ki spominja na njeno ljubezen do narave in zeliščarstva. Kot poudarja ddr. Delavčeva, je Josipinino sporočilo o ljubezni do slovenskega jezika, kulture, zgodovine ter o pomenu strpnosti in narodne sloge izjemno aktualno tudi danes. Njeno življenje in delo nas opominjata, naj cenimo svojo dediščino in bogastvo, ki nam je dano. Josipina Turnograjska, »zlahatna kukavica, čista golobica, rožica cvečeca, duša hrepeneča«, kot jo je v verzih opisal Toman, ostaja trajen navdih in pomemben steber slovenske kulturne zavesti. ■